

Advies over Rio+20

- Op vraag van de minister van Klimaat en Energie, de heer Magnette, in een brief van 28 juni 2011
  - Voorbereid door de werkgroepen internationale betrekkingen en strategieën
  - Goedgekeurd door de algemene vergadering van 23 september 2011
  - De oorspronkelijke taal van dit advies is het Nederlands
-

1. Context

- [a] Twintig jaar na de *Earth Summit* (UNCED, 1992) vindt in 2012 in Brazilië opnieuw een VN-conferentie over duurzame ontwikkeling plaats (UNCSD). Het belang ervan is enorm, als unieke gelegenheid om een nieuwe noodzakelijke impuls te geven voor een meer duurzame ontwikkeling van onze planeet.
- [b] De FRDO heeft dit jaar al twee adviezen¹ uitgebracht in de voorbereiding van de conferentie, die onverminderd van kracht blijven. Ter aanvulling ervan levert de raad nu op vraag van minister Magnette² een nieuw advies af, dat een inbreng vormt voor het Belgisch standpunt inzake de doelstellingen en thema's van de Rioconferentie.
- [c] Zoals in de vorige adviezen vermeld, is er twintig jaar na de *Earth Summit* nog steeds erg veel nood aan een krachtig beleid duurzame ontwikkeling, wat blijkt uit enkele vaststellingen. Zo is er in een aantal opzichten sprake van een overschrijding van de ecologische draagkracht en een uitputting van de biocapaciteit van de planeet. Er was te weinig vooruitgang op het vlak van uitbannen van armoede, respect voor fundamentele mensen- en arbeidsrechten en internationale verdragen. Er was ten slotte onvoldoende politieke wil om van duurzame ontwikkeling het leidend paradigma te maken van het beleid op de verschillende niveaus.

2. Advies

2.1. Doelstellingen van de conferentie Rio+20

- [1] De raad heeft er in zijn vorige adviezen over Rio al op gewezen dat het niet volstaat om principeverklaringen af te leggen en intenties te formuleren inzake Rio+20. Er zijn concrete en cijfermatige doelstellingen nodig, evenals een tijdpad om ze te realiseren. In die context meent de FRDO dat het nuttig is om doelstellingen voor duurzame ontwikkeling of *SDGs* (= Sustainable Development Goals) te definiëren. Die *SDGs* dienen een voldoende breed bereik te hebben³ en zouden moeten worden vastgelegd in een VN-conventie. Deze *SDGs* vervangen de Millenniumdoelstellingen of *MDGs* niet, maar zijn er als concept complementair aan. Ze dienen samen bekeken te worden in het licht van de mogelijke hernieuwing van de *MDGs* na 2015, waarbij dan een integratie van *MDGs* in de *SDGs* eventueel een optie kan zijn. Bij deze hernieuwing is het belangrijk de onderliggende oorzaken van armoede aan te pakken, en niet enkel de symptomen. De raad vraagt dat

---

¹ [2011a03](#) en [2011a10](#)

² De raad ontving naast de adviesvraag (28/06/2011) ook een toelichting bij deze vraag door de beleidschef van de minister (dd 02/08/2011)

³ Ruimer dus dan de verschillende domeinen die de mededeling van de Commissie over Rio+20 vermeldt (water, energie, oceanen en zeeën, landgebruik, bossen, biodiversiteit, duurzame productie en consumptie, natuurlijke rijkdommen).

België een positieve houding aanneemt tegenover het idee van de SDGs en een mogelijke opname in de slotverklaring van Rio+20 zou steunen.

- [2] Akkoorden en conventies volstaan niet. Ze moeten ook effectief uitgevoerd worden. De implementatie blijkt vaak een heikel punt te zijn. Daarom dienen de SDGs op de diverse beleidsniveaus gepaard te gaan met een actieplan, een omschrijving van de beleidsinstrumenten die zullen worden ingezet en een model van financiering (zowel in het Noorden als het Zuiden). Om de implementatie ervan te garanderen, is een adequate monitoring nodig en dienen de normen afdwingbaar te zijn, zoals bijvoorbeeld in de Wereldhandelsorganisatie (WTO) het geval is.
- [3] Concrete doelstellingen bepalen en een monitoring instellen voor de implementatie ervan betekent ook dat een aantal indicatoren vastgelegd moet worden. Het dient hier zowel te gaan om indicatoren in welbepaalde domeinen als om transversale indicatoren (bijvoorbeeld voor duurzame consumptie en productie). De raad wees in dit verband op indices zoals de ecologische voetafdruk, de Human Development Index (HDI), de Gini-coëfficiënt en een welzijnsindex, en meent dat het werk van de Stiglitz-Sen-commissie hier een nuttige inbreng kan vormen, net als het proces dat de Europese Commissie in 2007 opstartte met de *Beyond GDP*-conferentie.

2.2. Naar een groene economie in het kader van duurzame ontwikkeling en uitbanning van de armoede

- [4] De FRDO herinnert eraan dat groene economie effectief geïmplementeerd dient te worden in het kader van duurzame ontwikkeling en uitbanning van de armoede. Er dient aandacht te zijn voor de drie dimensies van duurzame ontwikkeling. Daarbij moet er gewerkt worden aan een integratie van de agenda's van milieu, uitputting van hulpbronnen, ontwikkeling, uitbanning van de armoede en klimaatverandering. De raad beklemtoont dat de sociale dimensie niet mag verwaarloosd worden in dit proces. Het respect voor mensenrechten en internationale verdragen dient eveneens centraal te staan. De hier beoogde groene economie komt in de visie van de raad niet naast de huidige economie als een aparte sector, maar staat voor een diepgaande herijking van de hele economische praktijk.
- [5] Voor een vergroening van de economie stelde het UNCSD-secretariaat zeven sporen voor: *green stimulus packages, eco-efficiency, greening markets and public procurement, investments in sustainable infrastructure, restoration and upgrading of natural capital, getting prices right, ecological tax reform*. In een vorig advies vroeg de FRDO daar nog vier sporen aan toe te voegen: *green and decent jobs, innovatie en ondernemerschap, technologietransfer en public finance*. De raad gaat in de volgende paragrafen nader in op deze bijkomende sporen, zoals de minister in de toelichting bij zijn adviesvraag verzocht.
- [6] *Green and decent jobs* vormt voor de raad een onderdeel van een rechtvaardige transitie naar een groene economie, zoals door de FRDO omschreven in een vorig advies. Het gaat hier om een proces dat ruimer is dan werkgelegenheidsbeleid, en ook vorming en opleiding behelst, investeringen in koolstofarme technologieën, een dialoog tussen overheden en actoren, respect voor mensen- en arbeidsrechten en een goed onderbouwde sociale bescherming.
- [7] Wat dit laatste punt betreft, vraagt de FRDO de Belgische en EU-vertegenwoordigers in het kader van Rio+20 een krachtig pleidooi te houden voor een basispakket aan sociale bescherming als internationale norm. Dat zal niet voor elk land hetzelfde zijn, en moet aangepast zijn aan de eigen nationale situatie (noden, draagkracht, ...). Hoewel een grote diversiteit aan sociale modellen kan bestaan, zou gestreefd moeten worden naar een consensus over het principe van elementaire sociale zekerheid. Ook vanuit het oogpunt van eerlijke concurrentieverhoudingen tussen landen is het essentieel dat de ontwikkelingslanden naar hogere sociale normen convergeren. Het realiseren van

voorwaarden die het creëren van werkgelegenheid mogelijk maken en stimuleren is een belangrijke voorwaarde om te komen tot een voldoende sterke sociale bescherming.

- [8] De uitbouw van sociale voorzieningen hangt samen met solide publieke financiën, welke op hun beurt van vele factoren afhangen. Een van de nog onderbelichte voorwaarden, naast andere, voor duurzame financiering van sociale voorzieningen in ontwikkelingslanden is de versterking van de internationale fiscale samenwerking, onder meer door technische assistentie aan ontwikkelingslanden en een beleid tegen niet-coöperatieve offshore financiële centra en fiscale dumping. Het belang van deze thematiek werd recent erkend in fora zoals het VN-proces *Financing for Development*,⁴ de Raad van Ministers van de EU⁵ en de OESO.⁶
- [9] Verder is het in het kader van sociale bescherming ten slotte cruciaal de verworvenheden van de Internationale Arbeidsorganisatie en de afgesproken *core labour standards* in het bijzonder in de slottekst van Rio+20 expliciet te verdedigen.⁷ Zonder dergelijke ambitie voor sociale vooruitgang met de nodige internationale omkadering kan er van een groene economie in het kader van duurzame ontwikkeling en uitbanning van de armoede geen sprake zijn.
- [10] Wat innovatie en ondernemerschap betreft, wees de raad er in een vorig advies al op dat naast overheden en consumenten, ook ondernemingen een cruciale rol spelen bij de vergroening van de economie. Het is dan ook aangewezen in het Rio+20-proces de verwezenlijkingen op dit vlak te bekijken en na te gaan wat er nog kan gebeuren, zowel waar het gaat om de investeringen van bedrijven in ecotechnologische innovatie, de inspanningen die producenten leveren op het vlak van energie- en materiaalefficiëntie, als de engagementen op het vlak van maatschappelijk verantwoord ondernemen en investeren (MVO en MVI). Zoals uit de definitie blijkt,⁸ vervangt MVO als vrijwillig instrument het noodzakelijke wetgevende kader niet, maar is het een van de instrumenten (naast de regelgevende, de economische en de sociale) die kunnen bijdragen tot de duurzame-ontwikkelingsdoelstellingen.
- [11] De raad is voorstander van een debat over de complexe relatie tussen duurzame ontwikkeling en het internationale handelsbeleid, waarover op het internationale politieke niveau nog onvoldoende een coherente visie is ontwikkeld. In het kader van de vergroening van de economie stelt zich onder meer de problematiek van de handel in milieuvriendelijke goederen, diensten en technologieën, waar aspecten zoals handelsbarrières en intellectuele eigendomsrechten moeten bekeken worden in het licht van de doelstellingen van duurzame ontwikkeling.
- [12] De raad onderstreept dat innovatie niet alleen van technologische en economische aard, maar ook van maatschappelijke aard kan zijn. Men spreekt in dat geval van systeeminnovatie en transities, en het is vanuit een perspectief van duurzame ontwikkeling belangrijk dergelijke processen te ondersteunen. Het gaat om maatschappelijke processen van lange duur met samenlopende veranderingen op economisch, cultureel, ethisch, technologisch, ecologisch, sociaal en institutioneel vlak, waarbij veel actoren betrokken zijn (overheden, bedrijven, kennisinstellingen, socioculturele organisaties, vakbonden, milieuverenigingen en individuele burgers). Transities veronderstellen innovatie in alle onderdelen van het systeem, zoals in de structuren, praktijken, wetgeving, infrastructuur, regels, culturele vooronderstellingen en kennis. Aangezien er op dit vlak al initiatieven

⁴ Zie de Doha Declaration on Financing for Development 2008 (<http://daccess-ods.un.org/TMP/1602545.html>).

⁵ Zie http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/foraff/115145.pdf.

⁶ Zie http://www.oecd.org/document/35/0,3746,en_2649_34565_45958051_1_1_1_1,00.html.

⁷ Zie o.a. FRDO 2011a03 § 18, 2009 a04 § 22, 2002a06 §§ 46-49

⁸ Zie federaal actieplan MVO:

<http://www.poddo.be/uploads/documentenbank/c73c31ce50cfae3a86abeefe6ebacb75.pdf>

bestaan in de regio's, zou de federale overheid de uitwisseling van dergelijke ervaringen kunnen bevorderen.

- [13] Wat *public finance* betreft, herhaalt de raad dat het Rio+20-proces aandacht dient te besteden aan de middelen die nodig zijn om de omslag naar een groene economie in praktijk te brengen, zowel in het Noorden als in het Zuiden. In de nasleep van de financieel-economische crisis worden lidstaten en mondiale organisaties immers geconfronteerd met ernstige financieringsproblemen, en is er een terechte bekommernis om tekorten te reduceren en begrotingsevenwichten te realiseren. Het is dan ook een cruciale vraag hoe we ertoe kunnen komen enerzijds besparingen te realiseren en anderzijds de noodzakelijke bijkomende middelen te genereren voor de transitie naar een vergroening van de economie en een koolstofarme samenleving. Dat zou immers moeten gebeuren op een manier die compatibel is met duurzame ontwikkeling, waarbij financiële, economische, sociale en ecologische doelstellingen geïntegreerd nagestreefd worden. Daarnaast meent de FRDO dat het beleid van internationale publieke financiële instellingen, zoals ontwikkelings- en investeringsbanken, meer dan tot nu toe het geval is, moet doordrongen zijn van de principes van duurzame ontwikkeling.
- [14] In die optiek meent de raad dat Rio+20 concrete stappen moet zetten om op mondiaal niveau enerzijds een *Financial Transaction Tax* (FTT) in te voeren – als het impact assessment positief is – en anderzijds een koolstoftaks voor te stellen. Elk van deze belastingen heeft een tweede doel, naast het genereren van middelen op mondiaal niveau voor de financiering van een rechtvaardige transitie naar een groene economie. De FTT moet ook zorgen voor een grotere stabiliteit van het financieel-economisch systeem door een inperking van speculatieve transacties. De koolstoftaks dient te leiden tot een reductie van CO₂-uitstotende activiteiten en kan zo een stimulans vormen voor koolstofarme alternatieven.
- [15] De in vorige paragrafen vermelde financiering is ook van groot belang voor het spoor technologietransfer. Voor veel landen in het Zuiden is technologietransfer met name belangrijk als steun voor de opbouw van voldoende capaciteit aan hernieuwbare energie. Bij projecten van technologietransfer dient structurele aandacht te zijn voor het voorzorgsbeginsel. Voor technologietransfer vormt financiering een wezenlijk luik. De internationale gemeenschap dient lessen te trekken uit het falen van de CSD 19 (Commission on Sustainable Development), en mag de onderhandelingen inzake Rio+20 niet laten hypothekeken door discussies over de financiering van de transitie in het Zuiden. België dient hier via de EU een duidelijke positie in te nemen om de ontwikkelingslanden mee te krijgen in het debat. De raad stelt voor dat de EU *Financing for sustainability* als inbreng naar voren zou schuiven, een kader dat in een latere fase concreter kan worden ingevuld.⁹ In dit kader blijft de FRDO wijzen op de bestaande internationale engagementen inzake ontwikkelingshulp, met inbegrip van de 0,7%-norm.
- [16] In een vorig advies koppelde de raad het thema van de vergroening van de economie aan duurzame consumptie en productie (SCP, Sustainable Consumption and Production). Tijdens CSD 19 kon geen formeel akkoord bereikt worden over dit dossier,¹⁰ maar het is wellicht mogelijk via de Algemene Vergadering van de VN een deel van de resultaten alsnog goed te keuren. De FRDO meent dan ook dat België via de EU een dergelijk initiatief op VN-niveau dient te steunen. Verder vraagt de raad dat België open staat voor andere complementaire initiatieven op het vlak van duurzame consumptie. Zo zou het idee van zogenaamde *Millennium Consumption Goals*, in het kader van de SDG's, een piste kunnen zijn voor nader onderzoek.

⁹ Zie de conferentie over *Financing for development* in Monterrey die volgde op de goedkeuring van de Millenniumdoelstellingen.

¹⁰ Met name het zogenaamde 10 Year Framework of Programmes on Sustainable Consumption and Production, 10YFP

2.3. Governance en het institutioneel kader voor duurzame ontwikkeling¹¹

- [17] De FRDO heeft er al vaak op gewezen dat coherentie tussen beleidsdomeinen en coördinatie tussen de bevoegde instellingen cruciaal zijn voor een krachtig beleid van duurzame ontwikkeling op mondiaal niveau. Tijdens deze oefening voor de versterking van het internationale beleidskader is het risico duidelijk aanwezig duurzame ontwikkeling de facto als een sector in plaats van als een transversaal thema te behandelen. In plaats daarvan moeten ingrijpende stappen worden gezet om de gedachte van duurzame ontwikkeling binnen alle relevante internationale instellingen te mainstreamen.
- [18] Een versterking van de CSD en UNEP (United Nations Environment Programme) zonder oog voor de rest van het VN-systeem en het bredere landschap van global governance zal daarom onvoldoende helpen om het concept van duurzame ontwikkeling centraal te stellen. Duurzame ontwikkeling als overkoepelend begrip zou een veel prominentere plaats moeten krijgen in de werkzaamheden van de Economische en Sociale Raad (ECOSOC) van de VN. Voorts moet ECOSOC zodanig versterkt en gedynamiseerd worden dat hij op gezaghebbende wijze politieke signalen omtrent duurzame ontwikkeling kan sturen naar de rest van het VN-systeem. Daarnaast dient ECOSOC ook meer gezag toebedeeld te krijgen ten aanzien van het IMF (Internationaal Muntfonds) en de Wereldbank, zoals dat bij de oprichting van de VN de bedoeling was, alsook de WTO.¹² Een uitholling van de autonomie van deze economische instellingen ten voordele van de politieke organen van de VN is wellicht niet realistisch, maar ECOSOC zou met een veel grotere morele autoriteit dan vandaag resoluties ten aanzien van deze instellingen moeten kunnen formuleren. In dit kader blijft ook een fusie tussen ECOSOC en CSD een mogelijke piste. In een alternatieve benadering wordt een gedynamiseerde en opgewaardeerde CSD (bv. naar analogie van de VN-Mensenrechtenraad) het politieke hart van het VN-beleid voor duurzame ontwikkeling. In elk geval is het belangrijk dat duurzame ontwikkeling als transversaal thema door de politieke organen van de VN als een prioriteit wordt gezien.
- [19] In een dergelijk beleid van mainstreaming kunnen andere instrumenten een belangrijke rol spelen. Zo zouden de aanbevelingen van het *International Resource Panel* van UNEP nog beter moeten doorstromen naar alle beleidsniveaus. Verder verdienen ideeën als de oprichting van een internationaal milieugerechtshof verder onderzoek.
- [20] De mainstreaming van duurzame ontwikkeling binnen het VN-systeem, inclusief IMF, Wereldbank en WTO, vergt een permanente monitoring en het nodige politieke gezag om de noodzakelijke correcties voor te stellen. ECOSOC en CSD zijn als intergouvernementele organen voor een dergelijke managementfunctie niet ontworpen. Dat is daarom een taak voor het Secretariaat van de VN, dat met het oog op deze functie moet worden versterkt. Dat kan eventueel door middel van een dienst en een hoge functionaris die zeer dicht bij de Secretaris-Generaal staan, wat zou neerkomen op een opwaardering van de bestaande dienst Division for Sustainable Development. Eventueel kunnen lessen getrokken worden uit de werking van de nieuwe entiteit UN Women, die voor genderbeleid een gelijkaardige functie vervult. Duurzame ontwikkeling moet ook meer dan in het verleden een centraal thema worden binnen de werkzaamheden van coördinatieorganen binnen het Secretariaat, zoals de Chief Executives Board en de UN Development Group.

¹¹ Leden die zich onthouden bij de paragrafen [17]-[24]: An Nachtergaele (FEVIA), Isabel Chaput (Essenscia), Marie-Laurence Semaille (FWA), Piet Vanden Abeele (UNIZO), Anne Defourny (VBO).

¹² De WTO is formeel geen VN-organisatie, maar tussen beide organisaties bestaat een samenwerkingsakkoord en het hoofd van de WTO zetelt in de Chief Executives Board van de VN. Een formule zou gevonden moeten worden om ook de WTO beter bij de coördinerende rol van ECOSOC te betrekken.

- [21] De FRDO adviseert de nodige verbindingen te leggen tussen de discussie over het internationale kader voor duurzame ontwikkeling in het kader van Rio+20 en de lopende oefening binnen de Algemene Vergadering van de VN over de “De Verenigde Naties in Global Governance”,¹³ die zich lijkt toe te spitsen op mondiaal economisch beheer. Ook dit tweede proces raakt heel sterk de agenda van duurzame ontwikkeling. Het zou een gemiste kans zijn beide processen in isolement te beschouwen. In dit kader is het ook raadzaam voldoende oog te hebben voor belangrijke organisaties buiten de VN die aspecten van duurzame ontwikkeling behandelen, zoals de OESO, het Internationaal Energieagentschap en de G20, en de wijze waarop zij tot coherentie kunnen bijdragen. België is in deze instellingen direct of indirect (via de EU) vertegenwoordigd.
- [22] Rio +20 is een internationaal proces, dat echter geen succes kan worden wanneer het niet gedragen en gestuwd wordt vanuit andere beleidsniveaus. *Good governance* houdt een tweerichtingsverkeer in, waarbij er niet alleen een ‘download’ plaatsvindt van beslissingen naar kleinschaliger niveaus, maar ook een ‘upload’ gebeurt naar het internationale niveau vanuit regionale, nationale en lokale niveaus. De FRDO meent dat dit momenteel een probleem vormt in de EU wat duurzame ontwikkeling betreft. Terwijl de Unie tien jaar geleden de ambitieuze aanpak van de EUSDS (EU-strategie duurzame ontwikkeling) kon inbrengen in het Johannesburg-proces (WSSD, 2002), is het eigen engagement tot nog toe beperkt, waardoor de EU moeilijk nog de voorloper- en voorbeeldrol kan waarmaken die het 10 jaar geleden wel had.
- [23] Daarom vraagt de FRDO dat België binnen de EU zou pleiten voor een meer ambitieuze inbreng en visie voor Rio+20 dan wat blijkt uit de mededeling van de Europese Commissie over Rio+20.¹⁴ EU 2020¹⁵ kan niet voorgesteld worden als de inbreng van de EU, omdat deze strategie zowel qua scope als qua termijn geen volwaardige strategie van duurzame ontwikkeling is. De raad herhaalt de vraag – ook geformuleerd in een vorig advies¹⁶ - dat de Unie voorafgaand aan Rio duidelijk opnieuw de EUSDS als referentiekader naar voren zou schuiven, en zich ertoe zou engageren om na Rio+20 de EUSDS te herzien in functie van de resultaten en engagementen van die Wereldtop.
- [24] De CSD heeft steeds een sterke participatieve inslag gehad door de betrokkenheid van de negen Major Groups,¹⁷ en de FRDO vindt het belangrijk deze aanpak nog te versterken in het proces van Rio+20 en in het nieuw te creëren institutioneel kader. De raad vraagt dat ons land de representativiteit en participatie van het maatschappelijk middenveld in die zin verder zou ondersteunen binnen de VN. In dat verband kan er gedacht worden aan een conventie voor de participatie van het maatschappelijk middenveld, gebaseerd op de positieve resultaten van het verdrag van Aarhus in de UNECE-regio. Naast de visie van ondernemingen, vakbonden, NGO’s en wetenschappers dient hierbij met de inbreng van andere Major Groups, zoals de vrouwen, jongeren en landbouwers, rekening te worden gehouden, evenals met de inbreng van lokale overheden en gemeenschappen. Belangrijk is naast de georganiseerde participatie ook andere participatievormen en bottom-up-initiatieven aan bod te laten komen. Bewegingen als *sustainable cities*, *transition towns*, *cittaslow* ... hebben onmiskenbaar ook een plaats in het Rioproces.

---

¹³ Zie resolutie 65/94 van de Algemene Vergadering van 8 december 2010.

¹⁴ COM (2011) 363

¹⁵ De EU-[strategie](#) voor “slimme, duurzame en inclusieve groei”.

¹⁶ FRDO [2011a10e](#)

¹⁷ Zie <http://www.uncsd2012.org/rio20/index.php?menu=35>

Bijlage 1 Stemgerechtigde leden van de algemene vergadering die deelnamen aan de stemming over dit advies

- De voorzitter: T. Rombouts
- 3 ondervoorzitters: I. Callens, A. Panneels, J. Turf.
- 4 van de 6 vertegenwoordigers van de niet-gouvernementele organisaties voor milieubescherming: S. Leemans (WWF), L. Cloots (BBL), J. Miller (IEW), R. de Schaetzen (Natagora)
- 3 van de 6 vertegenwoordigers van de niet-gouvernementele organisaties voor ontwikkelingsamenwerking: B. Gloire (Oxfam), G. Vandermosten (VODO), J. Dalemans (Broederlijk Delen)
- 0 van de 2 vertegenwoordigers van de niet-gouvernementele organisaties die de belangen van verbruikers verdedigen:
- 5 van de 6 vertegenwoordigers van de werknemersorganisaties: B. De Wel (ACV), D. Van Daele (FGTB), S. Storme (FGTB), D. Van Oudenhoven (CGSLB), C. Rolin (CSC)
- 5 van de 6 vertegenwoordigers van de werkgeversorganisaties: I. Chaput (Essenscia), M.-L. Semaille (Fédération wallonne de l'agriculture), P. Vanden Abeele (Unie van Zelfstandige Ondernemers), Anne Defourny (Fédération des entreprises belges), Ann Nachtergaele (FEVIA)
- 0 van de 2 vertegenwoordigers van de energieproducenten:
- 4 van de 6 vertegenwoordigers van de wetenschappelijke milieus: D. Lesage (UGent), R. Ceulemans (UA), L. Helsen (KUL), E. Zaccà (ULB)

Totaal: 25 van de 38 leden met stemrecht

Bijlage 2

Vergaderingen voor de voorbereiding van dit advies

De werkgroepen internationale betrekkingen en strategieën vergaderden op 6 en 16 september ter voorbereiding van dit advies.

Bijlage 3

Deelnemers aan de voorbereiding van dit advies

Voorzitster en ondervoorzitter

- Dries LESAGE (voorzitter)(UGent)

Stemgerechtigde leden FRDO en hun vertegenwoordigers

- Mathias BIENSTMAN (Bond Beter Leefmilieu)
- Antoinette BROUYAUX (Associations 21)
- Vincent CAULIER (FEB)
- Lieze CLOOTS (Bond Beter Leefmilieu)
- Jean-Pierre DELEENER (11.11.11)
- Brigitte GLOIRE (Oxfam Solidariteit)
- Sabien LEEMANS (WWF)
- Jacqueline MILLER-MAYER (IEW)
- Véronique RIGOT (CNCD – Opération 11.11.11)

- Magalie SCHOTTE (Oxfam Wereldwinkels)
- Sébastien STORME (FGTB)
- Daniel VAN DAELE (FGTB)
- Diana VAN OUDENHOVEN (CGSLB-ACLVB)
- Gert VANDERMOSTEN (VODO)

Wetenschappelijke raadgevers en uitgenodigde experts

-

Verontschuldigd

-

Secretariaat FRDO

- Jan DE SMEDT
- Koen MOERMAN
- Jan MERTENS